

lje zaradi sestave analiz...), pa je fotokopiranje drago in zamudno. Pregledovanje gradiva v čitalnici arhiva pa je, zlasti kadar je ustvarjalec iz oddaljenega kraja (npr. pri nas Bovec, Tolmin) ali pa, če mora gradivo pregledati več delavcev, zelo nerodno. Ko se ustvarjalec znajde v taki situaciji, mu je skoraj vedno žal, da je gradivo sploh izročil. Zato bi bilo res dobro, da bi zakon za take primere predvidel možnost izposoje gradiva, podobno kot za razstavne namene. Če bo uzakonjeno izročanje arhivskega gradiva arhivu v roku 30 let od nastanka gradiva, bodo taki primeri sicer redki, še vedno pa ne povsem izključeni.

Tridesetletni rok za izročanje arhivskega gradiva arhivu ima v primerjavi s sedanjim gotovo določene prednosti, rada pa bi opozorila tudi na njegove slabosti, zlasti glede ohranitve gradiva. Dosedanje izkušnje s prevzemanjem v našem arhivu kažejo na to, da se je na terenu veliko arhivskega gradiva uničilo ali izgubilo, kajti le redka podjetja so nam izročila gradivo v kompletnih celotah. Vzrok za to je deloma tudi v tem, da na našem območju dolgo ni bilo organizirane arhivske službe. Danes je zaradi terenskega dela osveščenost o pomenu arhivskega gradiva pri ustvarjalecih gotovo večja, a se ne kaže zanašati na ta argument. Dejstvo je namreč, da skoraj vsaka selitev gradiva (teh pa je še vedno veliko) nekaj vzame. Če k temu dodamo še kak vdor vode ipd., ugotovimo, da je arhivsko gradivo na terenu še vedno ogroženo in da ga je boljše čimprej prevzeti v arhiv. Interes ustvarjalecev za izročanje gradiva pa že zaradi dela, ki ga odbiranje potegne za sabo, ni tolikšen, da bi računali na dogovarjanje o krajšem roku izročanja, kot ga bo zahteval zakon.

Predlagam, naj bi novi zakon določal, da je treba arhivsko gradivo izročiti arhivu v roku 20 let od nastanka gradiva, z izjemo gradiva sodišč, tožilstev in pravobranilstev.

Arhivarji in varstvo arhivskega gradiva v podjetjih

Rado Vodenik

Na podlagi sedaj veljavnega Zakona o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 in Pravilnika o strokovnem usposabljanju delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom iz leta 1983, so morale družbene pravne osebe, katerih arhivsko gradivo je v skladu s 4. odstavkom 95. člena in 3. odstavkom 98. člena omenjenega zakona pristojni arhiv določiti delavca, ki je skrbel za ohranjanje, materialno varnost in urejenost dokumentarnega gradiva, ki je pri njih nastajalo ter za odbiranje in izročanje arhivskega gradiva arhivu. Delavcev za delo z dokumentarnim gradivom si niso omislile le tiste družbene pravne osebe, ki so jih določili arhivi, pač pa tudi tiste, ki so ugotovile, da imajo od nastavitve takega delavca ko-

rist. Spoznanje, da je urejen arhiv v podjetju koristna in potrebna stvar, je prodrlo marsikje. K temu so prispevali tudi občasni obiski strokovnih delavcev iz uradnih arhivskih institucij, ki so opozarjali na pomanjkljivosti in dajali nasvete. Marsikatero podjetje je tako v preteklosti za potrebe svojega poslovanja in shranjevanja poslovne dokumentacije uredilo primeren arhivski prostor in postavilo svojega arhivarja. Le-ta je moral v skladu z zakonodajo in Pravilnikom o strokovni usposobljenosti opraviti preizkus strokovne usposobljenosti pred pristojno komisijo, ki mu je o opravljenem preizkusu izdala tudi ustrezno potrdilo. Delavce je običajno obiskoval tudi razne seminarje in posvetovanja, ki sta jih organizirala Arhivsko društvo Slovenije in Arhivski center v Mariboru. Vse te zadeve so v splošno zadovoljstvo brez večjih pretresov tekle do zdajšnjih družbeno političnih sprememb in lastninskih preoblikovanj, torej do prehoda v pluralistično demokracijo in zaenkrat še nedorečeni kapitalizem.

S splošnim gopodarskim nazadovanjem, z nastankom viška delavcev v podjetjih in njihovim odpuščanjem, so v marsikaterem podjetju postali naenkrat odveč tudi arhivarji. Nekateri so že ali pa bodo v kratkem na tako imenovanem čakalju, pišejo se liste tistih, ki bodo kot višek delovne sile odpušeni, nekateri pa so prerazporejeni na druga delovna mesta. Za primer naj navedem samo arhivarja v Železarni Jesenice. Občasno je doma na čakalju ali opravlja druga dela (med drugim mora kositi tudi travo pred upravno zgradbo), občasno pa mu dajo delati celo na njegovem delovnem mestu, to je v arhivu Železarnice. Tisti, ki so še na svojih delovnih mestih, trepetajo, kdaj bodo po mnenju gospoda direktorja (še donedavna tovariša) in njegovega menedžmenta postali nepotrebni v podjetju in odpuščeni. V podjetjih se v zadnjem času uveljavlja mnenje, da določene kategorije, predvsem arhivskega gradiva, niso več potrebne in aktualne in jih iz tega razloga ni potrebno več hraniti. Tu gre predvsem za zapisnike in gradiva raznih samoupravnih, strokovnih in sindikalnih organov, ki so še do pred kratkim delovali po podjetjih. Ta mnenja se argumentirajo s tem, da so danes povsem novi in drugačni časi in je potrebno bližnje in malo manj bližnje preteklost čim preje pozabiti. Zato pa po njihovem niso potrebni več vsi ti zapisniki in še kaj, saj na policah zavzemajo tudi veliko prostora. Delo z dokumentarnim gradivom, njegovo izločanje in urejanje, iskanje in izdajanje raznih dokumentov bodo že opravili delavci iz finančne in kadrovske službe. Skratka arhivar je v podjetju odveč, nepotreben strošek, pa tudi arhiva se skoraj ne bo rabilo. Taka so razmišljanja današnjih vodstvenih kadrov po podjetjih. Kaj naj torej storimo arhivarji v takih podjetjih? Ali strokovni arhivi, Arhivsko društvo in še kdo kaj razmišlja o tem? Do sedaj smo bili zaželeni in potrebni tako s strani podjetja kot s strani arhivov. Dokaz za to je, da smo morali opravljati strokovne izpite, vse skupaj pa je bilo predpisano z zakonom, ki pa ga nismo sestavili mi. Tisti, ki je sestavil prejšnji zakon, in njegov potrjevalec bosta to pač morala upoštevati. Kar naenkrat smo obstali med nebom in zemljo. V podjetjih smo

vse manj zaželeni, strokovnim arhivom pa je tudi malo mar za nas. Kdaj se je nazadnje iz pristojnega arhiva kdo oglasil pri kakšnem ustvarjalcu ali imetniku arhivskega gradiva zanimal za stanje arhivskega in dokumentarnega gradiva, materialnega varstva? Edino Radenci enkrat na leto, še kakšno posvetovanje in občni zbor Arhivskega društva, to je vsekakor premalo. Razen, če nas niso tako kot podjetja odpisale tudi strokovne inštitucije.

A ko nas ne bo več v podjetjih, bo tam izginilo tudi arhivsko gradivo in se bodo čez 100 let bodoči arhivarji v strokovnih arhivih spraševali, kje je arhivsko gradivo iz današnjih dni in kdo je bil tako neodgovoren, da je dovolil njegovo uničenje. Dobro je znano, da za raziskovanje zgodovine, še posebej krajevne, niso dovolj le arhivski dokumenti upravnih organov, sodstva, policije, cerkvenih ustanov itd., pač pa tudi društev, podjetij, zadrug in še česa. A tega gradiva ne bo, če ne bo za to poskrbljeno z ustreznimi zakonodajo že danes. Tudi to, da mora podjetje imeti arhivarja, ki ne more biti odpuščen tako kot ostali delavci. Te stvari bi morale biti urejene že v Zakonu o podjetjih, pa niso. Sami arhivarji, ki delamo v podjetjih, tega nismo mogli doseči, s strani strokovnih arhivov, Arhivskega društva in koordinacije pa ni bilo nobenega glasu. Zato je ob sprejemanju nove arhivske zakonodaje mogoče zadnja možnost, da se to sistemsko z zakonom uredi in predpiše. V novi zakon bi bilo potrebno vnesti vse, kar je bilo dobrega v sedanjem. Po podjetjih bi morali arhivarji ostati. Če se že odpušča delavec ali če gre podjetje v stečaj, bi moral biti arhivar zadnji, ki dobi delovno knjižico. Za arhivsko in dokumentarno gradivo je potrebno skrbeti do konca in za to mora poskrbeti arhivar v podjetju, saj direktorji do sedaj tega še niso počeli. Moje osebno mnenje je, da bi morali biti strokovni arhivi bolj zainteresirani za arhivsko gradivo in njegovo varstvo v podjetjih in tudi drugod, koder nastaja.

Zelimo torej, da se z novo zakonodajo dosežejo boljši pogoji za delo teh delavcev v podjetjih, da se njihovo delo pravilno vrednoti, saj vendar nismo le smetarji in snažilke, da se jih zaradi pomembnosti arhivskega gradiva ne sme odpuščati z njihovih delovnih mest, tiste pa, ki so že odpuščeni ali na čakalju ponovno zaposli na njihovem delovnem mestu. Zelo pa bi bilo potrebno okrepiti nadzor in kompetence pristojnih arhivov v odnosu do imetnikov in ustvarjalcev arhivskega gradiva, kar bi šlo v končni fazi v korist vsej slovenski kulturi.

Zbiranje in prevzemanje arhivskega gradiva osebnih fondov

Ivanka Uršič

Arhivi si prizadevamo, da bi pridobili najpomembnejše arhivsko gradivo, ki je v lasti posameznikov. Zbiranje tega gradiva temelji na prostovoljni

odločitvi imetnikov, kljub temu pa je potrebna s strani arhiva aktivna in usmerjena dejavnost. Kako poteka ta dejavnost in s kakšnimi problemi se srečujemo na področju zbiranja in prevzemanja arhivskega gradiva osebnih fondov?

Moj prispevek temelji na skromnih izkušnjah na tem področju. Stiki z imetniki osebnih fondov so zelo specifični. Upoštevati moramo predvsem dejstvo, da posegamo v intimo ljudi, ko želimo pregledovati njihovo zapuščino oziroma zapuščino njihovih sorodnikov ali kako drugače zbrano gradivo. Tudi če imetnik osebnega fonda ni sorodstveno povezan z ustvarjalcem gradiva, ga je z njim povežalo že samo zbiranje in skrb za gradivo. Pričakovati je, da so imetniki arhivskega gradiva kulturno osveščeni ljudje in so zato stiki z njimi lažji in uspešnejši. Problemi se pojavijo zaradi čustvene navezanosti imetnikov na gradivo, kot so na primer dnevniki, osebni dokumenti, ipd. Primeri: imetnik ni bil pripravljen oddati dnevnika iz obdobja soške fronte, ki je ostal edini spomin na starega očeta; vdova znanstvenega delavca me ni bila pripravljena sprejeti, ker jo je moževa smrt fizično povsem strla, čeprav je od tedaj poteklo že nekaj let.

Opozoriti je potrebno tudi na spremembo imetnikovega odnosa glede vrednosti in pomembnosti gradiva v trenutku, ko se začne nekdo zanimati zanj.

Človeški faktor, ki ga zakonodaja najbrž ne bo nikoli sposobna povsem rešiti, prihaja do izraza tudi v odnosih med kulturnimi inštitucijami, za katere bi sicer pričakovali, da bodo upoštevale zakonodajo.

Naš arhiv je že poskušal urediti z Goriškim muzejem tudi glede osebnih fondov, ki jih le-ta hrani. Naleteli smo na krčevit odpor s strani muzeja. Zato se strinjam s sklepom, sprejetim na seji koordinacijskega odbora z dne 8. maja 1991, da se pridruži komisiji, ki je bila ustanovljena za reševanje sporov med arhivi in bibliotekami, še komisija za muzeje. Prepričana sem, da bo imela komisija na ravni republike večjo avtoriteto.

Da bi bili prvi stiki pri zbiranju osebnih fondov uspešni, bi morale strokovne organizacije posvečati večjo skrb vzgajanju ljudi v zavesti, da je za arhivsko gradivo najbolje, če je zbrano na enem mestu in je zanj tudi ustrezno strokovno poskrbljeno. Le načrtno in poglobljeno delo na tem področju bo prineslo rezultate in tako bodo obiski pri privatnih imetnikih uspešnejši. Z ustreznimi vzgojo ljudi se bomo izognili tudi preveliki želji po profitu v primeru kupoprodajnega razmerja.

Nekateri imetniki arhivskega gradiva se tudi sami obrnejo na najbližjo oz. najbolj poznano institucijo. V mnogih primerih sta to knjižnica in muzej, ki zbirata osebne zapuščine z določenih področij. V zadnjem obdobju pa najdejo izročitelji pot tudi do arhiva. Za naše območje je to vzpodbudno, ker je imel v prejšnjem obdobju na tem področju prednost muzej.

Zakonodaja bi morala v primerih, ko so imetniki arhivskega gradiva tudi druge kulturne institucije, predvsem zagotavljati celovitost fondov in upoštevati arhivistične metode dela. (Razbit fond Milana Klemenčiča – Goriški muzej je prevzel del za-